

Милкица Милетић

Звона
Богородице
Градачке



Београд
2014.
ДЕРЕТА

ЈЕДНА ЧИЗМА

„Да ли ми се тежак труд навали на плећа
Гдје кано слијеп ходим по гори зеленој.“

Мавро Ветрановић,
дубровачки песник

Једино чега је био свестан док је покушавао да одлепи отечене капке, био је свеобухватан, свепрожимајући бол. Уста су му била пуна земље и крхотина зуба. Борио се за дах. Низ грло из носне шупљине, сливала се млака крв.

Чинило му се да чује шуштање снега. Падале су крупне пахуљице налик на латице цвећа које сахне и круни се скрхано зимом у леденим вртовима неба. Кристалне, прозачне, лако топиве у јатима су се лепиле на његову мокру кошуљу.

Хладноћа је прешла границу подношљивости, прерастајући у хиљаде ситних, болних трнаца од којих му је тело бридело.

Изгубљен у лавиринту измешаних сенки, тонуо је у спасоносни сан. Ватра је горела, он јој је приносио промрзле руке. Смешио се руменом детету које се безбрижно играло на мрком медвеђем крзну простртом испред огњишта. Дете је гугутало нешто неразумљиво, гледало га поверљиво широм отвореним ведрим очима.

„Повуци мало јаче“, крештави гласић је наређивао, „ова чизма је добра, а друга мора да је ту негде!“

Краткотрајни трзај светла брзо га расани. Осети смрад катрана са запаљене бакље, дахтање и влажну њушку пса, чији му храпави језик олиза отворене ране на лицу. Тихо је зајечао. Чинило му се да је можда померио измрцварено тело, али пресечен болом поново је утонуо у спасоносно ништавило.

Бакља у руци нижег од двојице људи осветли непознатљиво лице рањеника. Виши човек, брадат, одевен у монашку ризу, невољно испусти ногу непознатог са које је покушавао да скине чизму и тужно погледа своја боса стопала обувена у сирове, просте опанке.

Мали је брбљао непрестано, обилазећи око рањеника и монаха који је од две разгранате гране направио носила.

„Ово је опасан крај, је л’ тако, брате Симеоне! Већ трећи путник је опљачкан и претучен, кол’ко од Никољдана. Знаш, глад је, немаштина, игуман баш неће бити одушевљен када га донесемо. Љутиће се мало па ће попустити, као обично, добар је човек. Боже, какво страшно време! Је л’ тако, брате Симеоне!“

Ћутљиви брадати инок једним снажним потезом смести рањеног човека на импровизирана носила, па их повуче уз брдо по неугаженом прхком снегу.

ТАЈНОВИТЕ БАШТЕ ДОЊЕ МАХАЛЕ

„Дукатима да је окујем, да буде моја, Миона!“

Звучи као песма, а није. Хајрудин-емин, заваљен у свилене јастуке наизменично срче чај од мака, па приноси уснама ћилибарску муштиклу. У тишини звучно кљобучи вода у наргилама, вије се лењо дим.

Замућеног погледа упртог ван чадора који је разапео у порти спаљеног манастира Богородице Градачке, на чијим темељима намерава да гради џамију за правоверне, Хајрудин-емин полубудан сањари.

Девојка, одевена само у слап расплетене вране косе, хлади врело тело у моравском плићаку. Златне пеге подневног сунца поигравају по прегибима њеног тела. Сребрно лишће речног гушћака скрива Хајрудина.

Њене голе чланке милује бистра вода. Као кроз прозирни биљур види, беле се на камењу мала стопала. Пљуска облим рукама по површини воде, игра се попут детета, смеши се нечем милом, само њој знаном. Испод мокре косе, из запенушане воде, израњају као две беле купе, савршене груди на којима назире најежене купине брадавица. На девојци се румени, реком намирисана кожа. На раме јој слеће пијана птица, а она је мази свиленим образом.

Скривен сплетеним шибљем, Хајрудин трепери сваким дамаром. Стеже вилице као да је смртно рањен. На

крв је навикао, на крике и ропац непријатеља. Он, храбри турски ратник, лаконог, хладне главе замахивао је оштром кривом сабљом, сасецао без милости сејући смрт око себе, а сада се гуши, грца, хвата срк ваздуха, срце му дрхти на танкој нити само што се не откине, од оволико лепоте...

Зимују летње слике у Хајрудиновим сновима. Мучи да и опседа охола каурка. Ноћима залуд изгара. Глади меканом белом, скоро женском шаком, ретку брадицу која му уоквирује овално лице. Суче танке бркове над расеченом горњом усном. Када би га когод ближе погледао, препознао би да је истим потезом сечива улубљен помало расечен и крив, прћаст нос, што његовом лицу даје израз гротескне гримасе. Али засијају ли варнице из Хајрудинових хладних плавих очију, његово лице се изобличи у страшну гримасу опаке звери. Познајући господарева расположења, слуга Тодор улази на прстима, и пре него што Хајрудин-емин стигне да подигне споре капке, пада ничице на шарени ћилим испред његових ногу, челом га додирујући. „Звали сте, господару“, изговара шапатам.

„Узми ону седефну, свилом постављену кутију, сложи у њу, кол’ко стане, рахатлокума од руже“, тихо, помало шкргућући зубима, Хајрудин-емин изговара.

Слуга Тодор, не усуђујући се да подигне чело са пода, ћули уши, пажљиво слуша, спреман да у трену скочи и изврши господарев налог. „Однеси јој“, емин ће даље, зна да слуга зна коме и куда, јер по ко зна који пут шаље дарове, „ако опет врати, баци у Мораву! На очи ми не излази!“, цеди бесно кроз зубе. Слуга нестаје нечујно као сенка.

„Пут од среће до несреће и обрнуто, кратак је, неколико сокака кроз чаршију, до тајновитих башта доње махале.“ Не престаје себе да мучи Хајрудин-емин. Једним делом душе разуме девојчину осиюну, бујну младост! Некада је и сам био такав. Покушаће милом, колико ће га стрпљење служити, не зна. Како му живот измиче тако се некако и стрпљење тањи. Уосталом, зар није све у божијој руци!

„Алах је велики, ево џамију ћу да саградим. Чистима је вазда све чисто, невернима ништа није свето!“

Начиниће џамију, достојно се поклонити Алаху. Он ће му рећи да ли је то што га цепа на ситне комаде, љубав или мржња. Свакако је јако, јаче од његовог непристајања на робовање било каквој страсти, за коју је, спрам својих зрелих година, мислио да га не може савладати. „Алах у екбар“, померају се његове усне обликујући свете речи. Умирује га шапат воде која тихо клобучи у наргилама.

Црвени пламтећи кругови јуришају на њега. Концентрични кругови кад чврсто зажмури, кад зароби у преплету зенице, сан и ладолеж. Лелујају, беласају, бели титрави трбуси плесачица, звецкају златне и сребрне гривне.

Чини му се да лебди у облаку слатког мириса амбре. Исцрпљен од ватре, воде и ваздуха, љуља се опијен, шарени шебој међу њеним дојкама. Понос му се топи, снага улудо копни.

Овако изгледа смрт, јер сигурно умире.

МЕТРИ ЧИПКЕ И МЕСЕЧИНА

Лелујава обмана младог месеца завирила је кроз притворене жалузине сараценског прозора *supra portum*, окренутог ка луци. Сребрни зрак клизнуо је под балдахин девојачког кревета на коме је као под лозом жалосне таме, широм отворених очију лежала Марија Бартоло.

Чак и када би неко ужегао пламен радознале свеће, не би разјаснио израз напетог ишчекивања, осим што би осветлио њено неприродно бледо лице, руку згрчену на образу, сомотску шкољку малог уха којим је ослушкивала шум неких давних таласа и шапат далеких пустињских ветрова.

У скамењеној безгласној љуштури младог тела батргало се девојчино уздрхтало срце бесно ударајући о кавез витих ребара, попут заробљене птице. Узглавље кревета било је острво, непознато васељенским атласима, прекривено снопом њене златне косе, насељено тешким мислима од којих није могла да побегне. Била је нестварни одраз у огледалу вајаног позлаћеног оквира, одевена у лаку везену подхаљину. Изгледало је као да лебди на плавим таласима ређефног свиленог покривача.

Била је бонаца. Ни лист да се макне. На море у луци, тамно као уље сенке су бацале витке каравеле високих

бокова, галијуни уских крма са рилима, продужених прамаца, бродови за борбе бок уз бок, наоружани са два реда топова. Велики трговачки линијски бродови помало незграпни, претерано украшени каткад би се поспано заљуљали. Набирала се шкрта светлост на мирној површини воде. Понегде би засјала искра залуталог фењера, брзо се гасећи. Само срп младог месеца што је висио над шумом непокретних јарбола, несташним зраком лутао је од Лучких врата *Porta pontis lingnorum*, до кружног Бастиона Светог Ивана који је чувао луку, блудео од Кнежевог двора, до Локрумског опата обасјавао ред неједнаких кућа уз обалу, прочелно окренутих ка мору чији су сараценски прозори одлуком Малог већа морали бити зазидани, због кријумчара и лудух зимских бура. Сви сем једног.

Иза жалузина тог прозора, исклесаног руком чувеног Алегрипа Алегрета, тим поводом специјално доведеног из Италије, бдела је Марија Бартоло ишчекујући да гласови у кући замру.

О својој мајци, Бернадети Бартоло, рођеној Де Лебрини, мислила је нежно, као о недозрелом детету.

Ситна жена живахних, нервозних покрета, за Маријиног оца, шјор Родрига, златара овдашњег, удала се касно, „у задњу уру“, како се подсмевала својој судбини, не дочекавши измишљеног сјајног витеза кога је сањала.

Марија не памти да ју је икада видела беспослену. Њене руке биле су увек у живом кретању наоружане иглама, у сталном, скоро ратничком походу на кануре намотаног конца. Тврдила је да смирује мисли радећи и на дебеле бокасте калеме намотавајући бескрајне траке

иглене чипке, чувене ратичеле, геометријског и флоралног дезена, нежне текстуре под руком крхке као паучина, затим *Gros point* чипке, понешто грубљег рада и мустре стилизованих спиралних украса. Опсесивно је чипкама украшавала све око себе, десетине јастучића, спаваћица, подхаљина, пластрона, капица, манжетни које су по венецијанској моди раскошно вириле испод звонастих набраних рукава хаљина.

Док је трудна очекивала да роди сина, да на њега излије љубав коју је удавши се дубоко у себи закопала, чипком је украсила олтар у катедрали, свештеникову одећу, стојеће оковратнике трапезастог облика које су носили дечасти црквеног хора, па су на недељним мисама личили на букет распеваних цветова. Колико је шјора Бернадета Бартоло, све заобљенија и нестрпљивија, горела од жеље да угледа лице свог сина, толико је шјор Родриго, златар овдашњи, млад удовац воденоплавих, стално сузних очију, мирно пребројао мираз који му је донела, спаковао га на њему знано место и незаинтересовано чекао принову.

„О, дио мио“, уздисала би шјора Бернадета, с вечери у малом врту хладећи нарасло попрсје, мучена неудобношћу сопственог тела угураног у скарлетну „фартингејл“ хаљину купастог облика, сукње ојачане круговима жице које никако није могла да сложи а да је не жуљају.

Летње ноћи натпољене страсним етеричним мирисима рузмарина и кадуље, хорским зрикањем невидљивих зрикаваца, шумом мора и трептањем равнодушних звезда, Бернадети Бартоло биле су све дуже.

Шјор Родриго, прикривајући досаду лажном пажњом и будним изразом безбојног лица, немајући ништа паметније да ради, седео је са њом.

Понекад, ретко, кад згасне жега, када дуне свеж ветар са пучине, прибијао се уз носећу невесту, сетивши се да му можда дугује мало нежности. Гладио је њен стомак тихо је тешећи: „Нека буде здраво, па шта ћемо!“, унапред се правдао за пол детета. Резултат би био њено бурно, дуготрајно дурење, које баш није подносио.

„Боже, колико ли се разочарала када су јој рекли да је добила девојчицу“, мислила је Марија Бартоло. „Гурнула ме је дојиљи и дадиљи!“

Чим се поново осовила на ноге, госпа Бернадета је „прионула на посао“, заскачући зачуђеног шјор Родрига, ујутру, подне и увече, беспризорно задижући сукње као најпростија пиљарица, не би ли ипак родила сина.

Годину дана касније, када је примаља из изнемогле породиље извукла криво, слузаво, врштак биће и одушевљено узвикнула: „Дечак је“, размажена, саможива мати увелико је потрошила жељу за мушким потомком.

Долазила је да обиђе своју децу као нека лепа тета, пред спавање, строго водећи рачуна да не испрља хаљину.

„Мој брат Никола“, у тами собе девојка је пребирала прстохват ваздуха потребан да сачини његово име, „одувек је био само мој!“ Пред собом је живо видела сунчане златнозарне увојке како уоквирују малено тужно лице дечака. Она га теши, пева му успаванку коју ни сама најбоље не зна, грли га чврсто.

Срце јој бубри у грудима као презрела воћка и нема никакву недоумицу. Ништа није превише скупо за њега! Ниједна жртва сувише велика! Она је та која га је увек штитила, и опет ће.

На тамном покривачу који месечина таласа сенкама, њена испружена рука бела је и усамљена као рука дављеника помиреног са судбином.

НАПОМЕНА АУТОРА

Звона Богородице Градачке изграђена су 1454. године. Као дародавац се потписао митрополит Нићифор, о коме историја нема поуздане податке.

За градитеља звона, потписаног само као Радое звоноливац, претпоставља се да је у питању Радое Милишић, ливац бомбарди, топова и звоноливац, који је имао своју радионицу у Дубровнику.

Први турски освајач Чачка Хајрудин-емин, тражио је звона и није их нашао. Из непознатих разлога није успео да на темељима Богородице Градачке изгради џамију. Они који су дошли иза њега, саградише џамију, која је три пута „крштена“ и „турчена“.

Сада је то црква Вазнесења Господњег у Чачку.

Звона Богородице Градачке још за време првог турског освајања, нетрагом су нестала.

Пронађена су четири века касније, 1875. године недалеко од цркве, када се копао темељ за зграду Историјског архива, на 1,2 метра под земљом.

И сада „Нићифорова“ звона звоне са звоника цркве Вазнесења Господњег у Чачку.

Милкица Милетић
ЗВОНА БОГОРОДИЦЕ ГРАДАЧКЕ

За издавача
Дијана Дерета

Главни уредник
Дијана Дерета

Ликовно-графичка ојрема
Милан Богдановић

Лектура и коректура
Дијана Стојановић

Прво ДЕРЕТИНО издање

ISBN 978-86-7346-947-8

Тираж
1000 примерака

Београд 2014.

Издавач / Штампач / Пласман
ДЕРЕТА доо
Владимира Роловића 94а, 11030 Београд
тел./факс: 011/ 23 99 077; 23 99 078

www.dereta.rs

Књижаре ДЕРЕТА
Кнез Михаилова 46, тел.: 011/ 26 27 934, 30 33 503
Баново брдо, Достојевског 7, тел.: 011/ 35 56 445, 30 58 707

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-31

МИЛЕТИЋ, Милкица

Звона богородице градачке/Милкица
Милетић. – Београд: Дерета, 2014 (Београд:
Дерета). – 153 стр.; 21 см. – (Библиотека:
Савремена српска књижевност/Дерета)

Тираж 1.000.

ISBN 978-86-7346-947-8

COBISS.SR-ID 207155212